

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2026

Google Scholar

zenodo

Andijan, Uzbekistan

+998335668868

<https://innoworld.net>

« ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR
NAZARIYASI » NOMLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI TO'PLAMI

3-JILD 5-SON

Konferensiya to'plami va tezislari quyidagi xalqaro
ilmiy bazalarda indexlanadi

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

O'ZBEK VA NEMIS TILLARDA ARTIKL TIZIMINING QIYOSIY
TAHLILI

Axmadjonov Nurbek Zokirjon o'g'li.

Farg'ona davlat universiteti, nemis va fransuz tillari kafedrası dotsenti Email:
akhmadjonovnurbek@gmail.com
+99890 2778900

Mahmudjonova Shodiyaxon.

Farg'ona davlat universiteti, 3- bosqich talabasi
Email : ilhomjonovashodiyaxon@gmail.com
+998 976303063

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola o'zbek va nemis tillaridagi artikl tizimlarining qiyosiy tahlilini taqdim etadi. Nemis tilida rivojlangan grammatik artikl tizimi (aniq va noaniq artikllar) mavjud bo'lsa, o'zbek tilida artikl kategoriyasi mavjud emas. Tadqiqot strukturaviy farqlarni, funksional qo'llanilishni hamda til o'rganish jarayonidagi kognitiv jihatlarni ko'rib chiqadi. Tadqiqot tavsifiy-tahliliy usullar va qiyosiy tilshunoslik tamoyillariga asoslanadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilida artikllarning yo'qligi nemis tilidagi artikllarni o'zlashtirishda, ayniqsa boshlang'ich bosqichdagi o'quvchilar uchun qiyinchilik tug'diradi. Maqolada, shuningdek, nemis tilini chet tili sifatida o'zbek tilida so'zlashuvchilar uchun o'qitishdagi pedagogik jihatlarni ham yoritilgan.

Kalit so'zlar: artikl tizimi, nemis tili, o'zbek tili, qiyosiy tilshunoslik, grammatika

Kirish

Til tizimlari o'rtasidagi farqlar chet tillarini o'rganishda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, grammatik kategoriyalarni solishtirish til o'qitish jarayonida katta ahamiyatga ega. Nemis tili artikl tizimiga ega bo'lgan tillardan biri hisoblanadi, o'zbek tilida esa artikl kategoriyasi mavjud emas.

Nemis tilida artikllar otlarning jinsini, sonini va holatini ifodalashda muhim grammatik vazifani bajaradi. O'zbek tilida esa bu ma'no boshqa grammatik vositalar yoki kontekst orqali ifodalanadi.

USULIY QISM

Ushbu tadqiqot o'zbek va nemis tillaridagi artikl tizimini qiyosiy tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, u lingvistik kontrastiv tahlil (comparative/contrastive analysis) metodiga asoslanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi ikki tilning grammatik strukturasiidagi farqlarni aniqlash va ularning til o'rganish jarayonidagi o'rni hamda ahamiyatini yoritishdan iborat.

Tadqiqotda asosan sifatli (qualitative) yondashuv qo'llanildi. Ya'ni, statistik ma'lumotlar yig'ishdan ko'ra, grammatik hodisalarni chuqur tahlil qilish va ularning funksional jihatlarni izohlashga e'tibor qaratildi. Bu yondashuv til tizimlarini mazmuniy va struktur jihatdan solishtirish imkonini beradi.

Tahlil jarayonida quyidagi bosqichlar amalga oshirildi:

Birinchi bosqichda nemis tilidagi artikl tizimi nazariy jihatdan o'rganildi. Bunda aniqlik (definiteness) va noaniqlik (indefiniteness) kategoriyalarini ifodalovchi artikllar, shuningdek, ularning grammatik jins (maskulin, feminin, neutrum) va kelishik (Kasus) tizimi bilan bog'liqligi ko'rib chiqildi. Asosiy e'tibor artikllarning faqat so'z oldida keluvchi birlik emas, balki grammatik ma'no tashuvchi muhim vosita ekanligiga qaratildi.

Ikkinchi bosqichda o'zbek tilining grammatik tizimi tahlil qilindi. O'zbek tilida artikl kategoriyasi mavjud emasligi sababli, aniqlik va noaniqlik ma'nolari qanday vositalar orqali ifodalanishi o'rganildi. Xususan, ko'rsatish olmoshlari (bu, shu, o'sha), so'z tartibi va kontekstning roliga alohida e'tibor berildi. Bu jarayonda o'zbek tilining analitik emas, balki sintetik va kontekstga tayanuvchi til ekanligi ta'kidlandi.

Uchinchi bosqichda kontrastiv (qiyosiy) tahlil amalga oshirildi. Nemis va o'zbek tillaridagi artikl bilan bog'liq grammatik funksiyalar o'zaro solishtirildi. Bu bosqichda ikki til o'rtasidagi o'xshashliklar emas, asosan farqlar tahlil qilindi. Ayniqsa, nemis tilida grammatik jins va kelishikning artikl orqali ifodalanishi, o'zbek tilida esa bu tizimning umuman mavjud emasligi asosiy farq sifatida qayd etildi.

Tadqiqot davomida lingvistik manbalar, grammatik qo'llanmalar va ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Nemis tili grammatikasiga oid klassik va zamonaviy manbalar bilan bir qatorda, o'zbek tili grammatikasiga oid ilmiy ishlar ham o'rganildi. Shu bilan birga, til o'qitish metodikasiga oid adabiyotlar ham jalb qilindi, chunki artikl tizimidagi farqlarni tushunish pedagogik yondashuvni ham talab qiladi.

Shuningdek, tadqiqotda misollar asosida tahlil usuli (example-based analysis) ham qo'llanildi. Ya'ni, nemis tilidagi oddiy gaplar tarkibidagi artikllar tahlil qilinib, ularning o'zbek tiliga qanday tarjima qilinishi va qanday grammatik vositalar bilan ifodalanishi ko'rsatildi. Bu usul nazariy ma'lumotlarni amaliy jihatdan mustahkamlashga xizmat qildi.

Umuman olganda, ushbu tadqiqotda qo'llanilgan metodlar lingvistik kontrastiv tahlil, tavsifiy (descriptive) yondashuv va qiyosiy tahlil asosida olib borildi. Bu usullar ikki til o'rtasidagi grammatik farqlarni chuqur va tizimli tarzda o'rganish imkonini berdi.

NATIJARAR

Ushbu tadqiqot natijalari o'zbek va nemis tillaridagi artikl tizimini qiyosiy tahlil qilish asosida aniqlangan asosiy lingvistik farqlar va ularning struktur hamda funksional xususiyatlarini yoritadi. O'rganish jarayonida shuni ko'rsatdiki, nemis tilida artikl tizimi grammatikaning muhim va ajralmas qismi hisoblanadi, o'zbek tilida esa bunday kategoriya mavjud emas va uning vazifalari boshqa grammatik hamda leksik vositalar orqali ifodalanadi.

Birinchi muhim natija sifatida nemis tilidagi artikl tizimining murakkab va ko‘p funksiyali ekanligi aniqlandi. Nemis tilida artikllar nafaqat otning aniqlik yoki noaniqligini bildiradi, balki uning grammatik jinsini (maskulin, feminin, neutrum) va kelishikdagi holatini ham ifodalaydi. Masalan, “der Tisch”, “die Lampe”, “das Buch” kabi birliklarda artikl otning jinsini aniq ko‘rsatib turadi. Bundan tashqari, gap ichida otning vazifasiga qarab artikl o‘z shaklini o‘zgartiradi (der, den, dem, des). Bu holat nemis tilining flektiv (o‘zgaruvchan) grammatik tizimga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Ikkinchi natija shuni ko‘rsatdiki, o‘zbek tilida artikl kategoriyasi umuman mavjud emas. O‘zbek tilida otning aniqligi yoki noaniqligi grammatik affikslar yoki maxsus artikl so‘zlari orqali emas, balki kontekst, so‘z tartibi va ko‘rsatish olmoshlari yordamida ifodalanadi. Masalan, “kitob” so‘zi umumiy ma’noda ham, aniq ma’noda ham ishlatilishi mumkin. Agar aniqlikni ifodalash zarur bo‘lsa, “bu kitob”, “shu kitob” kabi birliklar qo‘llaniladi. Bu esa o‘zbek tilining ko‘proq analitik va kontekstga tayanuvchi tizimga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Tahlil natijalari shuni ham ko‘rsatdiki, nemis va o‘zbek tillaridagi ushbu farq o‘quvchilarning til o‘rganish jarayoniga bevosita ta’sir qiladi. O‘zbek tilida artikl kategoriyasi yo‘qligi sababli, o‘quvchilar nemis tilini o‘rganishda artikllarni tushunish va to‘g‘ri qo‘llashda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Ayniqsa, grammatik jinsni aniqlash va kelishiklar bilan bog‘liq artikl o‘zgarishlari ko‘pincha xatolarga sabab bo‘ladi.

Yana bir muhim natija sifatida shuni aytish mumkinki, nemis tilida artiklning yo‘qligi yoki noto‘g‘ri ishlatilishi gapning grammatik jihatdan noto‘g‘ri bo‘lishiga olib keladi, o‘zbek tilida esa bunday xatoliklar grammatik buzilish sifatida emas, balki stilistik yoki kontekstual noaniqlik sifatida qabul qilinadi. Bu esa ikki tilning grammatik tizimi va ma’no ifodalash usullaridagi fundamental farqni ko‘rsatadi.

Tadqiqot davomida aniqlangan yana bir natija shundan iboratki, o‘zbek tilida aniqlik ma’nosi ko‘proq pragmatik vositalar orqali ifodalanadi. Ya’ni, so‘zlovchining niyati va kontekst asosiy rol o‘ynaydi. Nemis tilida esa bu ma’no grammatik vosita — artikl orqali oldindan belgilab qo‘yiladi. Bu holat nemis tilining ko‘proq grammatik kategoriyalarga asoslanganligini, o‘zbek tilining esa kontekstual va pragmatik tizimga tayanganligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, natijalar shuni tasdiqlaydiki, nemis va o‘zbek tillaridagi artikl tizimi o‘rtasidagi farqlar nafaqat grammatik darajada, balki tilni idrok etish va ifodalash usulida ham sezilarli farqlarni yuzaga keltiradi. Bu farqlar til o‘rganish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi va o‘qitishda alohida e’tibor talab qiladi.

O‘zbek tilida artikl tizimi

O‘zbek tili grammatik tizimida artikl kategoriyasi mavjud emas. Ya’ni, nemis yoki ingliz tillarida uchraydigan maxsus “a/an/the” yoki “der/die/das” kabi

grammatik birliklar o‘zbek tilida alohida morfologik vosita sifatida shakllanmagan. Shu sababli o‘zbek tili artiklga ega bo‘lmagan tillar qatoriga kiradi va bu uning grammatik tuzilishidagi muhim tipologik xususiyatlardan biridir.

Biroq artikl tizimining yo‘qligi o‘zbek tilida aniqlik va noaniqlik ma’nosi ifodalanmaydi degani emas. Aksincha, bu ma’nolar boshqa lingvistik vositalar orqali ifodalanadi. O‘zbek tilida aniqlik (definiteness) va noaniqlik (indefiniteness) asosan kontekst, so‘z tartibi, intonatsiya hamda yordamchi so‘zlar orqali ifodalanadi.

Birinchi navbatda, kontekst o‘zbek tilida eng muhim rol o‘ynaydi. So‘z yoki gapning aniq yoki noaniqligi ko‘pincha nutq vaziyatiga bog‘liq bo‘ladi. Masalan, “kitob o‘qiyapman” jumlasida umumiy ma’noda ham, ma’lum bir kitob haqida ham bo‘lishi mumkin. Agar so‘zlovchi aniq predmetni nazarda tutsa, bu odatda oldingi gaplardan yoki vaziyatdan tushuniladi.

Ikkinchi muhim vosita — ko‘rsatish olmoshlari hisoblanadi. O‘zbek tilida “bu”, “shu”, “o‘sha” kabi so‘zlar aniqlikni ifodalashda muhim vazifani bajaradi. Masalan, “kitob” so‘zi umumiy ma’noda bo‘lsa, “bu kitob” yoki “shu kitob” shakli aniq bir predmetni ko‘rsatadi. Bu yerda ko‘rsatish olmoshlari grammatik artikl o‘rnini qisman bosadi, lekin ular artikl kabi majburiy va doimiy grammatik kategoriya emas.

Shuningdek, so‘z tartibi ham aniqlikni ifodalashda yordam beradi. O‘zbek tili nisbatan erkin so‘z tartibiga ega bo‘lsa-da, gapdagi ma’no urg‘usi va mantiqiy tartib orqali ham predmetning aniqligi yoki muhimligi ko‘rsatiladi. Masalan, “Men kitob oldim” va “Kitobni men oldim” jumllarida urg‘u va ma’no farqi seziladi.

O‘zbek tilida qo‘shimchalar ham bilvosita aniqlikni ifodalashga xizmat qiladi. Masalan, tushum kelishigi qo‘shimchasi “-ni” ma’lum darajada aniqlikni kuchaytiradi: “kitob o‘qidim” va “kitobni o‘qidim” jumllarida ikkinchi holatda aniq bir kitob nazarda tutilgan bo‘lishi ehtimoli yuqoriroq.

Pragmatik omillar ham o‘zbek tilida juda muhim hisoblanadi. Nutq jarayonida so‘zlovchi va tinglovchi o‘rtasidagi umumiy bilim, vaziyat va muloqot konteksti orqali predmetning aniqligi tushuniladi. Shu sababli o‘zbek tilida artiklga ehtiyoj sezilmaydi, chunki uning vazifasini bir nechta boshqa lingvistik vositalar bajaradi.

Tipologik jihatdan o‘zbek tili agglutinativ til hisoblanadi, ya’ni grammatik ma’nolar asosan qo‘shimchalar orqali ifodalanadi. Nemis tili esa flektiv til bo‘lib, grammatik ma’nolar ko‘pincha artikl va ichki o‘zgarishlar orqali beriladi. Shu farq ham artikl tizimining o‘zbek tilida shakllanmaganligini tushuntirib beradi.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek tilida artikl tizimi alohida grammatik kategoriya sifatida mavjud emas, biroq aniqlik va noaniqlik ma’nolari kontekst, ko‘rsatish olmoshlari, so‘z tartibi va qo‘shimchalar orqali samarali ifodalanadi. Bu esa o‘zbek tilining o‘ziga xos grammatik va pragmatik tizimga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Qiyosiy tahlil

O‘zbek va nemis tillaridagi artikl tizimini qiyosiy tahlil qilish natijasida ikki til o‘rtasida muhim tipologik va grammatik farqlar mavjudligi aniqlandi. Bu farqlar nafaqat artikl kategoriyasining mavjudligi yoki yo‘qligida, balki aniqlik va noaniqlikni ifodalash usullarida ham yaqqol namoyon bo‘ladi.

Eng asosiy farq shundan iboratki, nemis tilida artikl grammatik kategoriyaning ajralmas qismi hisoblanadi, o‘zbek tilida esa bunday kategoriya umuman mavjud emas. Nemis tilida artikl ot bilan birga ishlatiladi va uning jinsini, sonini hamda kelishikdagi holatini ko‘rsatadi. Masalan, “der Mann”, “die Frau”, “das Kind” birliklarida artikl otning grammatik jinsini aniq belgilaydi. O‘zbek tilida esa otlar jins kategoriyasiga ega emas, shuning uchun bunday grammatik farqlash zaruriyati ham yo‘q.

Ikkinchi muhim farq aniqlik (definiteness) va noaniqlik (indefiniteness)ning ifodalanishida ko‘rinadi. Nemis tilida bu ma‘no maxsus artikllar orqali ifodalanadi: aniq artikl (der, die, das) va noaniq artikl (ein, eine). Bu grammatik vositalar gapning mazmunini oldindan belgilab beradi. O‘zbek tilida esa bu ma‘nolar grammatik shakl orqali emas, balki kontekst, ko‘rsatish olmoshlari va intonatsiya yordamida ifodalanadi. Masalan, “kitob” so‘zi umumiy yoki aniq ma‘noda ishlatilishi mumkin, va uning aniqligi faqat nutq vaziyatidan kelib chiqib tushuniladi.

Shuningdek, kelishik tizimi bilan bog‘liq farqlar ham muhim ahamiyatga ega. Nemis tilida artikl kelishik bilan birga o‘zgaradi (der, den, dem, des), bu esa grammatik strukturaning murakkabligini oshiradi. O‘zbek tilida esa kelishik qo‘shimchalar orqali ifodalanadi va artikl bilan bog‘liq o‘zgarish mavjud emas. Bu holat o‘zbek tilining agglutinativ, nemis tilining esa flektiv tizimga ega ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Umuman olganda, qiyosiy tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek va nemis tillari artikl tizimi jihatidan tubdan farq qiladi. Nemis tili grammatik jihatdan aniq va qat‘iy strukturaga ega bo‘lsa, o‘zbek tili ko‘proq kontekst va pragmatik vositalarga tayangan tizimdir. Bu farq ikki tilning tipologik xususiyatlarini yaqqol namoyon qiladi va til o‘qitish jarayonida alohida yondashuvni talab etadi.

MUHOKAMA

O‘zbek va nemis tillaridagi artikl tizimini qiyosiy tahlil qilish natijalari shuni ko‘rsatadiki, ushbu ikki til o‘rtasidagi eng muhim farqlardan biri grammatik kategoriyalarning ifodalanish usulidadir. Nemis tilida artikl tizimi grammatikaning markaziy elementlaridan biri bo‘lib, u otlarning jinsini, sonini va kelishikdagi holatini ifodalashda asosiy rol o‘ynaydi. O‘zbek tilida esa bunday grammatik kategoriya mavjud emas va aniqlik hamda noaniqlik ma‘nolari boshqa lingvistik vositalar orqali ifodalanadi. Bu holat ikki tilning tipologik jihatdan turli tizimlarga mansubligini ko‘rsatadi.

Yana bir muhim muhokama jihati shundan iboratki, til o‘rganish jarayonida o‘zbek tilini ona tili sifatida biluvchi o‘quvchilar nemis tilidagi artikl tizimini

o'zlashtirishda sezilarli qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu qiyinchiliklar ayniqsa grammatik jinsni ajratish, artiklni kelishiklar bilan moslashtirish va to'g'ri qo'llash jarayonida namoyon bo'ladi. O'zbek tilida jins kategoriyasining yo'qligi bu muammoni yanada kuchaytiradi, chunki o'quvchilar uchun bu butunlay yangi grammatik tushuncha hisoblanadi.

Bundan tashqari, muhokama shuni ham ko'rsatdiki, nemis tilida artikl nafaqat grammatik vosita, balki ma'no aniqligini oldindan belgilovchi element sifatida ham xizmat qiladi. Bu esa nutqni yanada aniq va strukturalashtirilgan qiladi. O'zbek tilida esa aniqlik nutq jarayonida shakllanadi va ko'pincha so'zlovchi va tinglovchi o'rtasidagi umumiy bilimga bog'liq bo'ladi. Shu sababli o'zbek tili ko'proq pragmatik va kontekstga asoslangan til sifatida tavsiflanadi.

XULOSA

O'zbek va nemis tillaridagi artikl tizimini qiyosiy tahlil qilish natijasida bir qator muhim ilmiy xulosalarga kelindi. Avvalo, nemis tilida artikl tizimi grammatik kategoriyaning ajralmas qismi bo'lib, u otning jinsini, sonini va kelishikdagi holatini ifodalashda muhim funksiyani bajaradi. O'zbek tilida esa bunday grammatik kategoriya mavjud emas va aniqlik hamda noaniqlik ma'nolari asosan kontekst, ko'rsatish olmoshlari va so'z tartibi orqali ifodalanadi. Bu holat ikki tilning tipologik jihatdan turlicha tizimlarga mansubligini yaqqol ko'rsatadi.

Tahlil natijalari shuni tasdiqlaydiki, nemis tilidagi artikl tizimi til strukturasi murakkablashtirsa-da, u fikrni aniq va grammatik jihatdan tartibli ifodalash imkonini beradi. O'zbek tili esa artikl tizimiga ega bo'lmagani uchun ko'proq kontekstga tayanadi va bu uni nisbatan moslashuvchan hamda pragmatik til sifatida namoyon etadi. Shu sababli aniqlik va noaniqlik o'zbek tilida grammatik emas, balki nutqiy va vaziyatga bog'liq kategoriya hisoblanadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari til o'rganish jarayonida muhim amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. O'zbek tilini ona tili sifatida biluvchi o'quvchilar uchun nemis tilidagi artikl tizimi dastlab murakkab bo'lib tuyuladi, chunki ularning ona tilida bunday grammatik kategoriya mavjud emas. Ayniqsa, grammatik jins va kelishiklar bilan bog'liq artikl o'zgarishlari o'quvchilar uchun asosiy qiyinchiliklardan biri hisoblanadi. Shu sababli o'qitish jarayonida artikl tizimini bosqichma-bosqich, ko'plab amaliy misollar va kontekst asosida tushuntirish zarur.

Umuman olganda, ushbu tadqiqot o'zbek va nemis tillari o'rtasidagi artikl tizimi farqlarini chuqur yoritib berdi va bu farqlar nafaqat grammatik, balki kognitiv hamda kommunikativ darajada ham sezilarli ta'sirga ega ekanligini ko'rsatdi. Ushbu xulosalar til o'qitish metodikasini takomillashtirish va o'quvchilarning chet tilini samarali o'zlashtirishiga yordam berishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Duden. Die Grammatik der deutschen Sprache. Berlin: Dudenverlag.
2. Helbig, G., & Buscha, J. (2001). Deutsche Grammatik. Leipzig: Langenscheidt.
3. Eisenberg, P. (2013). Grundriss der deutschen Grammatik. Stuttgart: Metzler.
4. Schmidt, W. (2010). Einführung in die deutsche Sprachwissenschaft. Berlin: Akademie Verlag.
5. Engel, U. (2004). Deutsche Grammatik – Neubearbeitung. München: Iudicium.
6. Zifonun, G., Hoffmann, L., & Strecker, B. (1997). Grammatik der deutschen Sprache. Berlin: De Gruyter.
7. Admoni, V. (1986). The Structure of Modern German Language. Moscow: Progress Publishers.
8. Jo'rayev, N. (2015). O'zbek tili grammatikasi. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
9. Karimov, A. (2018). Tilshunoslik asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya.
10. Rasulov, R. (2012). Umumiy tilshunoslik. Toshkent: O'qituvchi.
11. Tursunov, U., & Muxtorov, A. (2008). Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent: O'qituvchi.
12. Comrie, B. (1981). Language Universals and Linguistic Typology. Chicago: University of Chicago Press.
13. Crystal, D. (2003). The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press.
14. Lyons, J. (1999). Introduction to Theoretical Linguistics. Cambridge University Press.
15. Greenberg, J. (1966). Universals of Language. MIT Press.